

OILA MULOQOTIDA AYOLLAR NUTQINING MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARI

*Egamberdiyeva Iroda Abduraximovna,
Andijon Davlat chet tillari insitituti katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqola oilaviy muloqotda ayollar nutqining milliy-madaniy belgilarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda ayollar nutqida namoyon bo'ladigan milliy o'ziga xosliklar, an'analar va madaniy qadriyatlarning o'rni yoritilgan. Shuningdek, maqolada turli millat va madaniyatlar doirasida ayollarning muloqot strategiyalari va uslublaridagi o'ziga xosliklar ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari oilaviy muloqotda milliy-madaniy omillarni inobatga olishning ahamiyatini ta'kidlab, ayollar nutqining jamiyatdagi o'rni va ta'sirini oydinlashtiradi.

Kalit so'zlar: Ayollar nutqi, milliy-madaniy xususiyatlar, nutq madaniyati, an'ana va qadriyatlar, muloqot strategiyalari, jamiyatdagi ayollar roli.

NATIONAL-CULTURAL CHARACTERISTICS OF WOMEN'S SPEECH IN FAMILY COMMUNICATION

*Egamberdiyeva Iroda Abdurakhimovna,
Senior teacher of Andijan State Institute of Foreign Languages*

Abstract: This article is devoted to the analysis of national-cultural characteristics of women's speech in family communication. The role of national identities, traditions and cultural values manifested in women's speech is highlighted in the research. Also, the article examines the peculiarities of women's communication strategies and styles within different nations and cultures. The results of the research highlight the importance of taking national-cultural factors into account in family communication and clarify the role and influence of women's speech in society.

Key words: Women's speech, national-cultural characteristics, speech culture, traditions and values, communication strategies, women's role in society.

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЖЕНСКОЙ РЕЧИ В СЕМЕЙНОМ ОБЩЕНИИ

*Эгамбердиева Ирода Абдурахимовна,
Старший преподаватель Андигжанского государственного института иностранных языков*

Аннотация: Данная статья посвящена анализу национально-культурных особенностей женской речи в семейном общении. В исследовании подчеркивается роль национального самосознания, традиций и культурных ценностей, проявляющихся в женской речи. Также в статье рассматриваются особенности женских стратегий и стилей общения внутри разных народов и культур. Результаты исследования подчеркивают важность учета национально-культурных факторов в семейном общении и уточняют роль и влияние женской речи в обществе.

Ключевые слова: Женская речь, национально-культурные особенности, речевая культура, традиции и ценности, коммуникативные стратегии, роль женщины в обществе.

XX-XXI asrlarda jinsni erkak va ayollarning faqat biologik hamda fiziologik xususiyatlari sifatida an'anaviy tushunish sezilarli o'zgarishlarga duch keldi. Ushbu

cheklangan talqin gender – rol xatti-harakatlarining murakkabligini tushunish uchun etarli emasligini isbotladi.

“Gender” tushunchasining ilmiy muomalaga kiritilishi erkak va ayollar bilan bog‘liq masalalarni o‘rganish uchun yangi imkoniyatlar ochdi. Bu ijtimoiy modellashtirish nazariyasining paydo bo‘lishini va ijtimoiy-madaniy amaliyotlar orqali jinsni qurishni belgilab berdi. Genderologiya sohasi paydo bo‘ldi, bu erkak va ayollar o‘rtasidagi munosabatlarni kulturologiya nuqtai nazaridan har tomonlama o‘rganishni talab qildi [1].

Tilshunoslar shaxsning yoshi, tug‘ilgan joyi, ma‘lumoti va kasbi kabi turli xil ijtimoiy omillarni hisobga olinishiga qaramay, zamonaviy rus tilini tadqiq qilishda jinsga e‘tibor berilmaydi. Gender tilshunosligi nisbatan yangi soha bo‘lib, jinsning tildan foydalanish va erkaklar hamda ayollar o‘rtasidagi muloqot shakllariga qanday ta‘sir qilishini o‘rganadi [2]. Tarixiy jihatdan ayollar nutqi erkaklarnikidan boshqacha qabul qilingan va ayollar nutqini erkaklarning go‘yoki “to‘g‘ri” nutqi bilan taqqoslaydigan maqol va matallarda salbiy stereotiplar saqlanib qolgan [3].

Erkak va ayol nutqini idrok etishdagi farqlar erkak mafkurasining inson ongiga keng tarqalgan ta‘siridan kelib chiqadi, bu ayollarning mantiqiyliqi, ratsionalligi va ob‘ektivligiga qaratilgan [4].

Ijtimoiy stereotip erkak va ayollarga xos xulq-atvor hamda nutqning muayyan shakllarini belgilaydi. Erkaklar harbiy va siyosiy tadbirlarda qatnashib, oilasini ta‘minlaydi, ayollar esa uy ishlari, bolalarni parvarish qilish va ta‘lim olish uchun javobgardir.

O‘z vazifasini bajarayotganda erkak va ayol o‘zining gender roliga mos keladigan turli xil xatti-harakatlarni namoyish etadi. Erkaklar amaliy yechimlarga e‘tibor qaratib, instrumental rol o‘ynashga moyildirlar, ayollar esa ekspressiv rolni qabul qilib, hissiy o‘zini namoyon qilish va hamdardlikni afzal ko‘rishadi [5].

O‘tgan asrda jamiyatda ro‘y bergan muhim o‘zgarishlarga, jumladan, ayollarning oila va jamiyat hayotidagi roli ortib borayotganiga qaramay, bu tilda to‘liq o‘z aksini topmayapti. Tadqiqotchi L.G.Smirnovaning ta‘kidlashicha, “gender rollarining lingvistik namoyishi, asosan, statik bo‘lib, an‘anaviy stereotiplarni aks ettiradi” [6].

Bu erkak va ayollar o‘rtasidagi an‘anaviy mehnat taqsimotini kuchaytiradigan va tildagi gender farqlaridan doimiy foydalanishda aks etadi. Til zamonaviy jamiyatdagi ayollarning o‘zgaruvchan ijtimoiy rol va hissasini to‘liq aks ettirmaydi. Erkak va ayol nutqi o‘rtasidagi farqlar tilning fonetik, leksik, sintaktik hamda stilistik sathlarida namoyon bo‘ladi. Talaffuzda ayol erkakdan ovozining tembri, nutq sur‘ati, pauzalarning tabiati va unilarning davomiyligi bilan farq qiladi. Ayollarda ko‘proq ekspressivlik va his-tuyg‘ularini ifoda etish ustuvorlik qiladi. Ular vokal intonatsiyalarining kengroq diapazonidan foydalanadilar, masalan, xohlagan paytda ovoz balandligini o‘zgartira oladilar. Yuqori ohang ko‘pincha ijobiy, past ohang esa salbiy kayfiyatni bildiradi. Ayollar nutqlarida nafas olish, labializatsiya (lablar ishtirokida tovushlarni talaffuz qilish) va nazalizatsiya (og‘iz va burun bilan nafas chiqarishda tovushlarni talaffuz qilish) kabi usullardan ham foydalanadilar. Aksincha, erkaklar o‘zlarining his-tuyg‘ularini baland ovozda ifoda etishda qiynaladilar. Ularda balandlik o‘zgarishini idrok etish qobiliyati kam rivojlangan, bu ularga ayol intonatsiyasining nozik tomonlarini idrok etishni qiyinlashtiradi. Ayol nutqi, odatda, ko‘proq ohangdor va tovush jihatidan xilma-xildir. Bundan tashqari, ayollarning nutqida erkaklarnikiga qaraganda kamroq pauza bo‘ladi.

E.A.Zemskaya “ayollar ko‘pincha turli xil ma‘nolarni yetkazish uchun intonatsiyaga tayanadilar, erkaklar esa shunga o‘xshash vaziyatlarda leksika va grammatikadan foydalanadilar”, deb ta‘kidlaydi. Erkak va ayollar turli tematik guruhlarining lug‘atidan foydalanadilar. Jumladan, ayollar bolalar, moda, kulinariya (oshpazlik) haqida, erkaklar

esa siyosat, texnologiya, sport, armiya va ish haqida ko'proq gapirishadi.

Ayollar nutqi odatda an'anaviyroq bo'ladi, chunki ular ko'pincha bolalar tarbiyasi bilan shug'ullanishadi. Ularning nutqiga ko'proq e'tibor beradi va muloqotda to'g'rilikka intiladi. Aksincha, erkaklar muloqotda oddiyroq so'z birikmalaridan ko'proq foydalanadilar. Erkaklar his-tuyg'ularni ifoda etishda vazminlikni namoyon etishadi va qattiq yoki haddan tashqari hissiy ifodalardan qochishadi.

Ayollar muloqotda yumshoqroq bo'lib, boshqalarning his-tuyg'ularini ko'proq tinglashadi va o'z xatti-harakatlarini erkaklarnikiga qaraganda samaraliroq boshqaradilar. Boshqa tomondan, erkaklar suhbatlarda qat'iyatliroq bo'lishadi, ko'pincha munozaralarda ustunlik qilishadi va o'z niyatlarini to'g'ridan-to'g'ri, ba'zan tajovuzkor tarzda ifoda etishadi, shu bilan birga, xatti-harakatlarini kamroq nazorat qilishadi. Shuning uchun erkak va ayollarni turli xil aloqa uslublarining vakillari deb hisoblash mumkin[7].

Erkak va ayol nutqining sintaktik xususiyatlaridan biri erkakning ko'proq ishonchga ega bo'lgan kirish so'zlarni qo'llashi, ayol esa bu konstruksiyalardan ishonchsizlik bilan foydalanishi sanaladi. Nutqdagi gender farqlanishlarini o'rganuvchi tadqiqotchilar erkaklar kommunikativ harakati o'z shaxsini tasdiqlash, ijtimoiy vazifalarni bajarishga va bir maqsadga yo'naltirilgan, degan xulosaga kelishgan. Ayollar kommunikativ xulq-atvori, aksincha, ichki dunyo, aloqa qulayligi, beparvolik va o'z his-tuyg'ularini ifodalashga qaratilgan. Ayollar nutqiy vaziyatga moslashishga intilishsa, erkaklar atrof-muhitga faol ta'sir o'tkazib, rejalarini o'zgartirishga harakat qilishadi[8].

Til va kommunikatsiyaning gender jihatlarini o'rganish zamonaviy tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biridir. Oilaviy muloqot sharoitida ayollar nutqini tahlil qilish alohida qiziqish uyg'otadi, chunki aynan shu o'rinda ma'lum bir jamiyatning an'ana, qadriyat va ijtimoiy me'yorlarini aks ettiruvchi milliy hamda madaniy xususiyatlar aniq namoyon bo'ladi[9].

Genderga xos nutq bo'yicha tadqiqotlar uzoq tarixga ega. Ushbu sohadagi birinchi ishlardan biri R.Lakoffning "Язык и место женщины"[10] ("Ayolning tili va joyi") asari hisoblanadi, unda ayol nutqining ba'zi xarakterli xususiyatlari ta'kidlangan. O'shandan beri turli madaniyatlarda olib borilgan ko'plab tadqiqotlar bu masala haqidagi tushunchani ancha kengaytirdi.

Shuni ta'kidlash kerakki, ayollar nutqining milliy va madaniy xususiyatlari statik emas, u o'zgarishi mumkin. Bunga quyidagilar sabab bo'ladi:

a) globallashuvning ta'siri: globallashuv va madaniy almashinuv jarayonlari ayollar nutqidagi ba'zi an'anaviy farqlarni yumshatishga olib keladi[11];

b) ijtimoiy o'zgarishlar: ayollarning ijtimoiy rollaridagi o'zgarishlar, ta'lim va kasbiy bandlik darajasining oshishi ularning oilaviy kontekstdagi nutq xususiyatlariga ta'sir qiladi[12].

Oilaviy muloqotda ayollar nutqining milliy va madaniy xususiyatlarini o'rganish turli jamiyatlarda madaniy me'yor, gender rollari va ijtimoiy o'zgarishlar to'g'risida qimmatli ma'lumotlarni beradi. Biroq bu mavzuga ehtiyotkorlik bilan yondashish, stereotiplardan qochish va individual farqlarni hisobga olish muhimdir. Zamonaviy tadqiqotlar ma'ruzachilarning ma'lumoti, ijtimoiy mavqei, yoshi va individual xususiyatlari kabi omillarni hisobga olgan holda jinsga xos nutqni keng ijtimoiy-madaniy kontekstda ko'rib chiqish zarurligini ta'kidlaydi.

Oilaviy muloqotda ayollar nutqining milliy va madaniy xususiyatlarini o'rganish fanlararo yondashuvni talab qiladigan murakkab hamda ko'p qirralidir. Tadqiqotchilar lingvistik, sotsiologik, antropologik va psixologik jihatlarini hisobga olishlari kerak. Muayyan umumiy qoidalarni aniqlash mumkin bo'lsa-da, mavjud bo'lgan muhim individual farqlarni hisobga olish muhimdir.

Til amaliyoti davom etayotgan ijtimoiy o'zgarishlar va globallashuv tufayli doimiy

ravishda rivojlanib bormoqda, bu esa ushbu tadqiqot sohasini dinamik va dolzarb qiladi. Tadqiqotchilar oilaviy sharoitda ayol nutqining murakkabligini aniqlash uchun ushbu o'zgaruvchan modellarga e'tibor berishlari kerak.

Ayollarning oilaviy muloqotdagi nutqi nafaqat so'zlashuvchilarning individual xususiyatlarini, balki ma'lum bir jamiyatga xos bo'lgan madaniy me'yorlarni, ijtimoiy va gender rollarini ham aks ettiradi. Ushbu mavzuni o'rganish muloqotning ijtimoiy-madaniy jihatlari va lingvistik xulq-atvorning gender xususiyatlarini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Oila muloqotida ayollar nutqiga xos xususiyatlarga quyidagilar kiradi:

1. Hissiy ekspressivlik. Ko'pgina madaniyatlarda ayollarning oilaviy kommunikatsiyadagi nutqi erkaklarnikiga qaraganda hissiy-ekspressivligi bilan ajralib turadi. Bu hissiy-emotsional bo'yoqli leksikadan, yuklama va undovlardan, kichraytirish-erkalash qo'shimchalaridan faol foydalanilganda namoyon bo'ladi.

2. Nutqning "yumshoqligi". Ayollar ko'pincha muloyim nutq shakllaridan foydalanadilar va potentsial ziddiyatli vaziyatlarni yumshatishga intilishadi. Buni quyidagicha ifodalash mumkin: a) muloyim so'zlarni tez-tez ishlatish (iltimos, rahmat); b) bevosita ko'rsatmalar o'rniga bilvosita so'rovlardan foydalanish; c) noaniqlik yoki taxminni ifodalovchi kirish konstruktsiyalaridan foydalanish (menimcha, balki).

3. Tematik yo'nalish. Oilaviy muloqotda ayollar ko'proq quyidagi mavzularda gaplashishadi: a) bolalar tarbiyasi va ta'lim; b) oila a'zolarining salomatligi; c) maishiy masalalar va uy xo'jaligini tashkil etish; d) oila a'zolarining shaxslararo munosabatlari va hissiy holati.

4. So'roq konstruktsiyalaridan foydalanish. Ayollar savollardan nafaqat ma'lumot olish uchun, balki suhbatni davom ettirish, g'amxo'rlik va e'tiborni ko'rsatish, so'rov yoki istaklarning bilvosita ifodasi sifatida foydalanishadi.

5. Tafsilot va xususiyatlar. Voqea yoki vaziyatlarni tavsiflashda ayollar shaxslararo munosabatlarning kichik tafsilotlariga e'tibor berib, batafsilroq hamda aniqroq tavsif berishga moyildirlar.

6. Taqqoslash va metaforalardan foydalanish. Ma'juziy taqqoslash va metafora ayollar nutqida hissiy holat yoki shaxslararo munosabatlarni tasvirlashda uchraydi.

7. O'zaro tushunishga yo'naltirish. Oilaviy muloqotda ayollar ko'pincha o'zaro tushunish va uyg'unlikka erishishga intilishadi. Bu o'zini quyidagi holatlarda namoyon qiladi: a) tilning fatik funktsiyasidan faol foydalanishda; b) ziddiyatli vaziyatlarda murosaga intilishda; c) suhbatdoshni yaxshiroq tushunish uchun aniqlovchi savollardan tez-tez foydalanishda.

8. Til va noverbal muloqot. Garchi bu og'zaki nutq bilan bevosita bog'liq bo'lmas-da, ayollar ko'pincha noverbal muloqot vositalari (yuz ifodalari, jestikulyatsiya (mimika), taktik aloqa (teginish: qo'l berib so'rash, elkasiga yoki orqasiga qoqib qo'yish)dan foydalanishadi.

9. Bilvosita nutq harakatlaridan foydalanish. Ayollar o'z fikr va istaklarini ifoda etishning bilvosita usullariga ko'proq murojaat qilishadi. Chunki ko'pchilik hollarda fikrni to'g'ridan-to'g'ri ifoda etish qo'pollik sifatida qabul qilinishi mumkin.

10. Nutqni suhbatdoshga moslashtirish. Ayollar ko'pincha o'z nutqlarini oiladagi suhbatdoshning yoshi va holatiga moslashtirishadi, turli xil aloqa registrlarini osongina almashtiradilar.

11. "Biz" olmoshidan foydalanish. Oilaviy masalalarni muhokama qilishda ayollar ko'pincha birlikda "men" o'rnida "biz" olmoshini ishlatib, oila va manfaatlar birligini ta'kidlaydilar.

12. O'zaro munosabatlarni muhokama qilish. Ayollarda oila ichidagi va tashqarisidagi shaxslararo munosabatlar haqida suhbatni boshlash hamda davom ettirish ehtimoli

ko'proq.

Ko'rinadiki, oilaviy muloqotda ayollar nutqining milliy va madaniy xususiyatlari gender rollari, madaniy me'yor va so'zlovchilarning individual xususiyatlari o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni aks ettiradi. Shuni ta'kidlash kerakki, bu xususiyatlar universal emas va ayollarning madaniy kontekstiga, ijtimoiy mavqeiga va shaxsiy xususiyatlariga qarab sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Bundan tashqari, zamonaviy jamiyatda nutqdagi gender farqlarini yumshatish tendentsiyasi mavjud.

Ushbu xususiyatlarni o'rganish turli jamiyatlarda oilaviy munosabatlar dinamikasini, muloqotning madaniy me'yorlari va muloqotning gender jihatlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Ushbu bilim nafaqat lingvistik va sotsiologik tadqiqotlarda, balki oilaviy psixologiya, madaniyatlararo aloqa va gender tadqiqotlari kabi amaliy sohalarda ham foydali bo'lishi mumkin.

Ushbu maqolada oilaviy muloqotda ayollar nutqining milliy-madaniy belgilarini tahlil qilish natijasida ayollar nutqida namoyon bo'ladigan o'ziga xos xususiyatlar va ular orqali ifodalanadigan milliy an'analar, qadriyatlar hamda madaniy omillar o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ayollar nutqi oilaviy muloqotda milliy o'ziga xosliklarni saqlab qolishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, turli madaniy muhitlarda ayollar muloqot strategiyalari farqlanishi bilan birga, umumiy madaniy merosni uzatish va avlodlar o'rtasida bog'lanishni ta'minlashda katta ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun oilaviy muloqotda milliy-madaniy belgilarni inobatga olish va rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

Николаева Г.А. Национально-культурная специфика гендерных отношений: на материалах Республики Бурятия: Автореферат дисс. на соиск. учен. степ. канд. Культурологии. – Санкт-Петербург, 2013. – 24 с

Новикова И.Н., Хамидуллина Л. Ю. К вопросу об особенностях мужской и женской речи // Наука и современность. – 2013. – № 25. – С. 78-83.

Новикова И.Н., Хамидуллина Л.Ю. К вопросу об особенностях мужской и женской речи // Наука и современность. – 2013. – № 25. – С. 78-83.

Попова Е.А. Об особенностях речи мужчин и женщин // Русская речь. – 2007. – № 3. – С. 40-49.

Серова И.Г. Роль гендерной интерпретанты в высказывании: параметризация события // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2003. – Вып. 2. – С. 210-227.

Смирнова Л.Г. «Ветреная кокетка» и «прожженный делец». Гендерная специфика // Русская речь. – 2012. – № 2. – С. 59-67.

Попова Е.А. Об особенностях речи мужчин и женщин // Русская речь. – 2007. – № 3. – С. 40-49.

[электрон ресурс]// <https://novainfo.ru/article/2155>

Tannen D. You just do not understand: Women and Men in Conversation. – New York: Ballantine Books, 1990. – 330 p.

Lakoff R. Language and Woman's Place. New York: Harper & Row. – 1975. – 37

p.

Cameron D. Language, gender, and sexuality: Current issues and new directions. Applied Linguistics, - 2005. 26(4), 482-502.

Labov W. Principles of Linguistic Change, Volume 2: Social Factors. Blackwell. – 2001. – 592 p.